

УДК 378. 062

І. А. Кузнецова

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

ГУМАНИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

У роботі розкривається значення гуманізму, його розуміння в аспекті освітньої концепції та запровадження у навчальному процесі. Акцентується увага на потребі застосування викладачами у своїй професійній діяльності принципів демократичної педагогіки на відміну від педагогіки авторитарної. Надаються поради щодо втілення гуманістичних основ у процес взаємодії зі студентами.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація, освіта, особистість, педагогічна взаємодія, толерантність, авторитарна педагогіка, співпраця.

И. А. Кузнецова

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчуг

ГУМАНИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ

В работе раскрывается значение гуманизма, его понимание в аспекте образовательной концепции и применение в учебном процессе. Акцентируется внимание на необходимости использования преподавателями в своей профессиональной деятельности принципов демократической педагогики в отличие от педагогики авторитарной. Подаются советы по применению гуманистических основ в процесс взаимодействия со студентами.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация, образование, личность, педагогическое взаимодействие, толерантность, авторитарная педагогика, сотрудничество.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. У складні для нашої країни часи, коли гостро постає питання про цінність людського життя, нагальною потребою постає повернення до основного принципу нормального функціонування суспільства – гуманізму.

Гуманізм, насамперед, тлумачиться як людяність, високий рівень психологічної терпимості, м'якість у людських відносинах, пошана до особи та її гідності [1]. Гуманізм передбачає любов до людей, милосердя, чуйність, доброту, співпереживання, терпимість, розуміння цінності й індивідуальності кожної людини, пошану до особи та її гідності, толерантне ставлення до людини будь-якої національності, соціального статусу та особистих якостей. Гуманізм постає як певний світогляд, як система ціннісних орієнтацій, в центрі яких лежить визнання людини як вищої цінності. Дотримання цих положень надає гуманізму значення суспільного ідеалу.

У цьому контексті людина розглядається як вища мета суспільного розвитку, в процесі якого забезпечується створення необхідних умов для повної реалізації всіх її можливостей, досягнення гармонії в усіх сферах життя. Гуманні цінності є сутнісною ознакою соціальності, людяності, цивілізованості; це – єдиний духовний стрижень, основа буття [2].

Ідеї гуманізму, поширювані в соціокультурному освітньому просторі, є джерелом формування внутрішнього механізму регуляції навчально-пізнавальної діяльності, оскільки гуманістичні цінності визначають не тільки свободу розвитку особистості і її діяльності, але й моральні обмеження вільного вибору.

Ці обмеження діють переважно не як зовнішній примус, а як результат переконання і самовизначення особистості. Соціокультурний освітній простір, насичений гуманістичними цінностями, є сферою вільного розвитку і саморозвитку особистості, виступає відкритою, динамічною, самовизначеною системою [3].

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Освіта є могутнім зряддям перетворення суспільства. Освіта, орієнтована на розвиток особистості, моделює на рівні цінностей та життєвих пріоритетів гуманно-центричний соціальний устрій [4].

Завданням сучасної освіти є не просто передання певної сукупності наукових знань та моральних цінностей, а формування особистості, закладання необхідних змістовних засад для її постійного саморозвитку, творчості. Також важливим завданням сучасної національної освіти є оптимізація навчально-виховного процесу.

Вирішення поставленої мети передбачає необхідність орієнтації на формування і розвиток індивідуальності кожного учня (студента).

Гуманізація, як парадигма освіти, орієнтована на особистість та її розвиток протягом усього життя. Вона позначається на розвитку особистості й суспільства, оскільки через гуманістичне наповнення змісту освіти найповніше розкриваються здібності людини, гармонія стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи. Освіта формує гармонійну, самодостатню особистість з розвиненими почуттями і волею, здатну жити і працювати у світі постійних змін.

Гуманізація є ведучою стратегією сучасної освіти, яка спрямована на розкриття індивідуальних характеристик та творчого потенціалу людини, а основною метою освіти являється формування активної особистості. Для реалізації цієї мети педагогічний процес необхідно організувати таким чином, щоб кожний із тих, хто навчається, міг би стати суб'єктом власного розвитку.

Гуманістичний підхід до освіти передбачає подолання знеособлення, зневаги до суб'єктів навчального процесу; не підготовку кваліфікованої робочої сили для потреб економічного розвитку, а створення всебічних умов для задоволення потреб людини у самовдосконаленні та постійному підвищенні рівня знань і культури.

Основна мета сучасного навчального закладу полягає у всебічному розвитку особистості, що є найвищою цінністю суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, формуванні моральних якостей, вихованні громадян, здатних до свідомого суспільного вибору; збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу [5].

В. О. Сухомлинський розглядав гуманізацію як сутність педагогіки, її принцип, як мету формування взаємин, як базисний компонент змісту формування стосунків, яким мають бути пронизані засоби навчання, як якість способів виховання.

У новітніх концепціях освіти наголошується на відносинах партнерства у взаємодії викладачів і студентів. У своєму науковому дослідженні О. Ю. Усік наголошує, що інтерпретація суб'єкт-суб'єктних відносин набула розвитку у неklasичній освітній парадигмі, тоді як класична вважає студента об'єктом навчання. В. С. Возняк підкреслює важливість гуманізації освіти, що протистоїть тоталітарним та авторитарним способам здійснення педагогічного процесу. В. Айнштейн наголошує на таких характеристиках викладача, які особливо важливі при здійсненні контролю знань, як емпатія, щирість, почуття гумору.

Отже, навчально-пізнавальна діяльність постає як відкритий процес спілкування рівноправних суб'єктів.

Сучасні моделі освіти вибудовуються на основі не жорстких авторитарних схем, а партнерських відносин, в яких студентам належить активна позиція щодо навчання як процесу співтворчості та розвитку особистості (і викладача, і студента). Для того аби студент усвідомив себе суб'єктом діяльності, викладач повинен міркувати над посиленням діалогічності навчання, специфікою організації педагогічного спілкування, створенням для студентів можливості відстояти свої погляди, цілі, життєві позиції в процесі навчальної роботи в навчальному закладі.

Перевага суб'єкт-суб'єктної моделі педагогічного процесу визнається майже в усіх науково-педагогічних виданнях, але в реальному житті відбувається інакше: студент є лише об'єктом прикладання навчальних зусиль.

Влада авторитарної педагогіки розділяє викладача і студента, не дає можливості молодим людям проявити себе. На противагу цьому демократична педагогіка, педагогіка співпраці руйнує бар'єр між тим, хто навчає, і тим, кого навчають.

Взаємовідносини в навчальному процесі повинні будуватися на суб'єкт-суб'єктній основі, коли обидві сторони спілкуються на рівних, як особистості, як рівноправні учасники процесу спілкування.

При дотриманні цієї умови встановлюється не міжрольовий контакт «викладач-студент», а міжособистісний контакт, в результаті якого і виникає діалог, а, отже, й краще сприйняття, відкритість до дій одного учасника спілкування на іншого.

Для того, щоб відбувся перехід від монологічного до діалогічного спілкування, від директивно-імперативного до демократичного, рівноправного засобу спілкування, потрібна готовність обох сторін.

Щоб таке спілкування було втілене у життя, необхідна гуманістична спрямованість комунікативних вмінь як педагога, так і студента. Для цього необхідно прищеплювати культуру спілкування кожному його учаснику та виробляти вміння бачити в людині вищу цінність, а у співрозмовнику – особистість.

Перед викладачем стоїть важливе психолого-педагогічне завдання: формування студента як суб'єкта навчальної діяльності, що передбачає передусім необхідність навчити його планувати, організовувати свою діяльність, повноцінно вчитися, спілкуватися. Формування світогляду студента означає усвідомлення ним себе суб'єктом діяльності, носієм суспільних цінностей, соціальною особистістю.

Щоб виявити у своїй роботі гуманістичні тенденції, викладачу пропонується відповісти самому собі на такі питання [6]:

1. Чи любите Ви своїх студентів?

2. Чи готові Ви працювати зі студентами на рівних умовах, без так званої педагогіки насильства?

3. Чи готові Ви вчитись у молоді?

4. Чи можете утриматися від авторитарності у навчальному процесі?

5. Чи все Ви робите для того, щоб Ваш предмет і Вас особисто цінували ваші студенти?

6. Чи цікаві Ви студентам?

7. Чи готові співпрацювати зі студентами у навчанні і вихованні?

Чи буде педагогічне спілкування оптимальним залежить, у першу чергу, від викладача, від рівня його педагогічної майстерності. Для встановлення приємних (для спілкування) та конструктивних (для навчання) взаємовідносин зі студентами, викладач повинен проявляти доброзичливість та повагу до кожного учасника навчального процесу, бути причасним до перемог та поразок, успіхів та помилок студентів, співпереживати з ними.

Для того, щоб оволодіти педагогічною майстерністю потрібна не тільки відповідна професійна освіта, а й педагогічний такт. М. Чепига (посилаючись на вітчизняного психолога І. Є. Синицю) звертається до викладачів з наступними порадами, які ґрунтуються на гуманістичні тенденції навчання [6]:

1. Любіть не тільки свою роботу, а й студентів, з якими працюєте.

2. Пам'ятайте, що особистість студента виховується особистістю його вчителя. Нехай Ваше ставлення до справи, Ваша поведінка серед людей будуть гідними наслідування.

3. Поважайте у студентові людину, бережіть і розвивайте його людську гідність.

4. Будьте ближчими до студентів. Необхідна і розумна дистанція, але вона не повинна перетворюватися у стіну між Вами і вихованцями.

5. Уникайте надмірної прямолінійності, штампових нотацій і повчань. Віддавайте перевагу недемонстративним підказкам, порадам.
6. Будьте щедрим на похвалу і скупим на покарання.
7. Уникайте крику: він принижує Вас як викладача, зменшує можливості для спілкування і свідчить про безсилля.
8. Уникайте рішень, у доцільності яких Ви не впевнені. Не приймайте рішень у стані роздратування.
9. Будьте поблажливими: педагогічний такт не терпить злопам'ятності, а безтактовність – це вада, яка протипоказана викладачу.
10. Справедливість – важлива риса педагога.
11. Вмійте визнавати свою помилку і не відстоюйте хибну позицію. Не змушуйте вибачатися студента, якщо винні самі.
12. Утримуйтеся від зайвих зауважень, особливо за незначні порушення дисципліни.
13. Пам'ятайте, що навіть порушники дисципліни більше люблять вимогливих викладачів.
14. Залишайте свій поганий настрій перед порогом навчального закладу. Псувати настрої іншим неетично.
15. Скромність викладача позитивно оцінюється як серед колег, так і серед студентів.
16. Бережіть довіру студента. Це – вікно в його душу, і нехай воно буде для Вас завжди відчиненим.
17. Пам'ятайте: викладач – завжди учень.

Для реалізації гуманістичних принципів великого значення має індивідуальний підхід у процесі навчання. Дотримуючись цього принципу педагог повинен сприяти формуванню компетентної, культурної, гармонійно розвиненої особистості зі стійкими моральними переконаннями, прагненнями до самоосвіти, самопізнання, здатної до соціально значущої діяльності.

Викладач повинен відігравати пріоритетну роль в управлінні розвитку творчих можливостей студентів, будувати навчальну діяльність таким чином, щоб створити атмосферу взаємного довір'я, співдружності та співробітництва, що передбачає повагу до особистості кожного окремого студента, дотримання його прав і свобод. Студенти повинні отримати можливість розкрити та проявити свої здібності, свій особистісний потенціал. Тому викладач повинен враховувати рівень підготовки та інтереси кожного студента, виступаючи у ролі консультанта й не подавляючи самостійності та ініціативи студентів.

Індивідуальний підхід при контролі знань передбачає застосування таких дидактичних умов, за яких знижується психологічна напруженість, враховуються особливості нервової системи студентів, їх характеру, потенційних можливостей, завдяки чому викладач стає спроможним якомога повніше оцінити знання студентів. До всіх студентів необхідно висувати однакові вимоги у відношенні обсягу й повноти знань, але необхідно приймати до уваги індивідуальні якості кожного: природну повільність, нерішучість, соромливість, зайву самовпевненість, фізичні недоліки тощо. Це безпосередньо сприятиме кращому розкриттю здібностей студентів.

Для формування індивідуальності студента потрібно його розвиток спрямувати від мимовільності, імпульсивності до доцільності, урегульованості. Але основним напрямом інтелектуально-особистісного розвитку студента є саморегуляція. Особливо ця тенденція важлива для становленні самоконтролю, який є похідним від зовнішнього оцінювання.

Важливо так організувати навчальну діяльність студентів, щоб відбувся перехід від зовнішнього контролю до внутрішнього, від діяльності, організованої викладачем, до самоорганізації студентів. В цьому і проявляється основний напрям особистісного розвитку і саморозвитку студента.

Для того, щоб утвердити розумну форму організації навчання, тобто таку, що відповідає самій природі гуманістичної культури, треба усвідомити, що усяке знання істотним чином пов'язане з моральною основою людського буття.

ВИСНОВКИ. Таким чином, головний принцип буття людини – гуманізм, повинен бути присутній в усіх сферах життєдіяльності, і, особливо, в педагогіці. Робота з людьми завжди вимагає особливих зусиль. Викладачі працюють з молодими, практично сформованими людьми, можливо, майбутніми колегами і повинні ставитися до них з повагою, як до особистості, яка має право на свою думку і свою позицію. Звичайно, від студента очікується прагнення до знань і, в свою чергу, повага до викладача. Тільки при будівництві таких взаємовідносин можна очікувати здійснення мети і завдань навчального процесу. Освіта повинна стати важливим чинником гуманізації суспільства, формування нових життєвих орієнтирів особистості. Молоді люди, які зараз навчаються, незабаром увійдуть у доросле життя та будуть покликані утверджувати загальнолюдські й національні морально-духовні цінності. Вони повинні розуміти, що наукові досягнення, технічний прогрес мають право на існування та використання за умови високого рівня морально-духовної культури їх носіїв. Тому найважливішим завданням сучасного навчального процесу є гуманізація, поєднання національних та загальнолюдських засад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахтін М. Гуманізм як принцип виховання сучасної молоді / М. Бахтін // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 117–120.
2. Корецька А. Освіта і її духовна зорієнтованість в українському суспільстві / А. Корецька // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 36–41.
3. Усік О. Ю. Регуляція навчально-пізнавальної діяльності: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук ; спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О. Ю. Усік ; Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2005. – 19 с.
4. Романенко М. І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід : наукова монографія. – Дніпропетровськ : «Промінь», 2001. – 205 с.
5. Мартиненко С. Особливості педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності / С. Мартиненко // Вища школа. – 2009. – № 11. – С. 32–39.
6. Чепига М. Академічна нечесність викладачів та студентів: шлях її подолання в Україні / М. Чепига // Вища школа. – 2009. – № 11. – С. 79–91.

I. Kuznetsova

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk

HUMANIZATION OF THE LEARNING PROCESS

The article reveals the notion of humanism in terms of its understanding in the aspect of the educational concept and implementation in the educational process. Special attention is focused on the need for teachers to use their professional activity principles of democratic pedagogy instead of authoritarian pedagogy. It provides pieces of advice for implementing humanitarian foundations in the process of interaction with students.

Key words: humanity, humanism, education, personality, pedagogical interaction, tolerance, authoritarian pedagogy, collaboration.

REFERENCES

1. Bakhtin, M. (2007), *Humanizm yak pryntsyp vykhovannya suchasnoyi molodi* [Humanism as a principle of education of modern youth], *Higher education Ukraine*, no. 1, pp.117-120. [in Ukrainian]
2. Koretska A. (2007), *Osvita i yiyi dukhovna zoriyentovanist' v ukrayins'komu suspil'stvi* [Education and its spiritual orientation in Ukrainian society], *Higher education Ukraine*, no. 1, pp. 36-41. [in Ukrainian]
3. Usik, O.Iu. (2005), Regulation of Learning and Cognitive Activity: Social and Philosophic Analysis, Abstract of Cand. Sc. (Phil.) dissertation, 22.12.2005, Kharkiv Air Forces University, Kharkiv, Ukraine. [in Ukrainian]
4. Romanenko, M.I. (2001), *Humanizatsiya osvity: kontseptual'ni problemy ta praktychnyy dosvid* [Humanization of education: conceptual issues and practical experience], Promin, Dnipropetrovsk, Ukraine. [in Ukrainian]
5. Martynenko, S. (2009), *Osoblyvosti pedahohichnoyi vzayemodiyi sub'yektiv navchal'no-vykhovnoho protsesu, naukovoyi ta sotsial'no-humanitarnoyi diyal'nosti* [Features of pedagogical interaction of the subjects in educational process, scientific, social and humanitarian activities], *High School*, no. 11, pp. 32-39.
6. Chepyha, M. (2009), *Akademichna nechesnist' vykladachiv ta studentiv: shlyakh yiyi podolannya v Ukrayini* [Academic dishonesty of teachers and students : way to overcome it in Ukraine], *High School*, no. 11, pp. 79-91.

Кузнецова Інна Анатоліївна,
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та філософії,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +38(05366) 3-61-72.
E-mail: kuznetsoff.inna@yandex.ua

Kuznetsova Inna Anatoliivna,
Senior Lecturer of Psychology, Pedagogy and
Philosophy Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38(05366) 3-61-72.
E-mail: kuznetsoff.inna@yandex.ua

Стаття надійшла 15.12.2014